

ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ ТА ПЕРСОНАЛІЙ В ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

НАРИСИ ІСТОРІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ДО 30-ТИ ЛІТТЯ ЗАСНУВАННЯ)

*Андрій Кузишун, Любомир Царик
kuzyshun_a@tnpu.edu.ua, tsarykl55@gmail.com
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

Abstract: 30-year activity of the geography faculty of Ternopil National V. Hnatiuk Pedagogical University became the motivation for preparing this publication. The retrospective analysis of the recent history of the faculty is conducted where the peculiarities of its establishment as an independent unit of the university are discussed. The main stages of formation and development of the geography faculty are highlighted. The history and conditions of each educational and research subdivision formation of the faculty are described. A review of personnel working at the faculty is conducted. Scientific and practical conferences, which were held at the faculty over the time of its functioning, are systematized; the problems of the conducted scientific events are determined. The publishing activity is described, including the preparation of textbooks for universities and secondary schools, individual and collective monographs of the department lecturers and educational units in general. The key directions of the faculty international activity are outlined. Promising features of its educational, organizational and scientific work are determined.

Key words: geographical faculty of TNPU, problems of scientific research, directions of activities, historical retrospective.

Понад 30 років співробітники географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету наполегливо працюють з метою утвердження на теренах Західного Поділля осередку географічної науки та над розробкою відповідних навчальних стратегій. За вказаний часовий період факультет зумів утвердитися на географічній мапі України як центр підготовки фахівців географічного, екологічного та туризмологічного спрямування, а також науковий центр за низкою актуальних напрямків досліджень в сфері конструктивної, суспільної географії, геоекології та туризмознавства.

Підведення підсумків роботи пов'язано з аналізом зробленого, у якому є місце і позитивним, і негативним аспектам. Виділення історичних етапів розвитку колективу, висвітлення змістовних сторін кожного з етапів,

усвідомлення місця і ролі навчального закладу і системі підготовки фахівців з географії, екології, туризмознавства.

Дана проблематика неодноразово піднімалась як в контексті огляду діяльності факультету загалом, так і окремих його підрозділів та навіть персоналій. Зокрема в цьому напрямку є напрацювання Й.М. Свинка, І.Л. Дітчука, О.В. Заставецької, І.М. Пушкаря, А.В. Кузишина, Л.П. Царика, Б.В. Заблоцького [1-14]. В розрізі оцінки кафедральної діяльності підготовлено публікації Й.М. Свинка, М.Я. Сивого, П.М. Дем'янчука, Л.П. Царика, А.В. Кузишина, О.В. Заставецької, Я.О. Мариняка [1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10]. Традиційно ці публікації підбивали певний етап функціонування кафедр або факультету загалом та можуть вважатися своєрідним проміжним звітом їх функціонування. Черговий ювілей вимагає підготовки оновленого матеріалу з метою спроби узагальнення проробленої на факультеті роботи.

Історія формування сучасного географічного факультету в Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка була започаткована ще в 1940 р., коли в структурі Кременецького учительського інституту не довгий час функціонувало природничо-географічне відділення. Його організаторами і першими викладачами були: І.В. Цись – декан відділення, Б.М. Іванов – завідувач кафедри фізичної географії і викладач фізико-географічних дисциплін та Т.С. Ніколаєва – викладач економічної географії.

Після Другої світової війни підготовка географів в Кременецькому учительському інституті була припинена в 1950 р. і впродовж 1951-1981 рр. викладалися лише окремі дисципліни географічного спрямування («Загальне землезнавство», «Геологія», «Економічна географія СРСР та зарубіжних країн»). Ідею відродження підготовки за даним напрямком активно популяризував Й.М. Свинко, який переїхав з Кременця до Тернополя разом з передислокацією інституту і виношував ідею формування окремого географічного факультету.

Лише у 1981 р., після більш як тридцятирічної перерви, в Тернопільському педагогічному інституті було відновлено набір студентів на спеціальність «Географія і біологія». Організаційно це стало можливим завдяки суттєвому збільшенню площі навчальних приміщень в інституті із введенням у дію головного навчального корпусу. З 1982 р. здійснено набір перших студентів, які представляли насамперед Тернопільську, а також Закарпатську, Івано-Франківську, Рівненську, Волинську, Хмельницьку та Черкаську області. Цього ж року було створено кафедру географії, котру очолив канд. геол.-мінер. наук Й.М. Свинко. У 1985 р. кафедра була поділена на дві: кафедру фізичної географії та кафедру економічної і соціальної географії, яку очолив к.г.н., доц.

Пушкар І.М (нетривалий термін кафедру очолював к. пед. н., доц. Процик І.М.). До 1990-го року було створено матеріальну базу для забезпечення навчального процесу шляхом накопичення необхідних приладів і обладнання для лабораторних досліджень, навчально-польових практик, підготовки друкованої продукції, обладнано спеціалізовані кабінети – геології, загального землезнавства, фізичної географії та економічної і соціальної географії, закладне підвалини формування професорсько-викладацького колективу з випускників спеціальностей Львівського, Київського, Чернівецького, Московського державних університетів [6, 13].

З приходом на посаду ректора Володимира Петровича Кравця, в 1990 р. він одним з перших своїх кроків підтримав ініціативу групи викладачів-географів та біологів щодо створення географічного факультету. Таким чином розпочалася новітня історія географічного факультету.

6 лютого 1990 р. Вчена рада Тернопільського педагогічного інституту, відгукнувшись на неодноразові звернення громадської ініціативної групи викладачів природничого факультету до керівництва навчального закладу щодо доцільності створення окремого географічного факультету, а також врахувавши висновки спеціально створеної ректоратом комісії з цього питання, прийняла рішення про організацію такого факультету. На цій підставі 23 квітня 1990 р. було видано наказ ректора «Про створення географічного факультету», згідно з яким новий факультет мав розпочати офіційний відлік своєї діяльності 1 червня 1990 р.

З метою впорядкування процедурно-організаційних моментів, на першому засіданні ради географічного факультету було обрано його декана. Ця рада факультету проходила у розширеному складі. До неї, крім усіх викладачів двох географічних кафедр, увійшли окремі представники суміжних із географією природничого та історичного напрямків підготовки (у цей час на факультеті, крім підготовки спеціалістів з традиційної спеціальності «Географія і біологія» та експериментальної «Географія і природознавство», започатковувався новий напрям «Географія та історія»), а також представники від студентського колективу майбутніх географів. Першим деканом географічного факультету на альтернативній основі було обрано к. геог. н. Л.П. Царика. Заступником декана було призначено викладача І.Л. Дітчука.

Перші роки функціонування факультету були пов'язані з пошуком оптимального поєднання спеціальностей, які б забезпечили формування достатнього контингенту студентів та формуванням навчально-наукових підрозділів. Так, у 1992 р. було припинено набір студентів на спеціальність «Географія і природознавство», впродовж трьох років (в 1990-1992 рр.) здійснювався набір на спеціальність «Географія та історія», у 1993 р. був

започаткований набір на спеціальність «Географія та екологія» як своєрідна альтернатива спеціальності «Географія і біологія», за якою було призупинено набір (відновлено в 1995 р.). У 1996 р. на факультеті відкрито заочне відділення за напрямком підготовки «Географія».

90-і роки ХХ ст. можна назвати роками інституційної розбудови факультету. У 1992 р. було створено третю у закладах вищої освіти України кафедру географії України, яку очолив к. геог. н., доц. Заставецький Б.І. Колектив кафедри активно працював на розробкою нових програм з фізичної та соціально-економічної географії України, географічного краєзнавства, спецкурсів з галузевих географічних дисциплін. У 1993 р. створено геостаціонар у с. Дзвенигород Борщівського району для проходження студентами польових навчальних практик. У тому ж році відкрито науково-дослідну лабораторію «Моделювання еколого-географічних систем», яку очолив доц. Царик Л.П.[1, 2].

Ліцензувавши нову спеціальність «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» у 1993 році було здійснено перший набір студентів за вказаним профілем. Одночасно при кафедрі географії України і краєзнавства створено секцію геоекології для координації навчально-методичної роботи даної спеціальності. У 1997 р. на факультеті акредитовано бакалаврат спеціальності і ліцензовано підготовку спеціаліста «Екології». У 1998 р. акредитовано освітньо-кваліфікаційний рівень «Спеціаліста» і ліцензовано магістратуру за спеціальністю «Екології» [7].

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. географічний факультет працює над утвердженням себе як наукового центру. У 1998 р. доц. О.В. Заставецькою захищено першу на факультеті докторську дисертацію з проблем комплексного соціально-економічного розвитку території. Того ж року починає виходити періодичне фахове видання «Наукові записки ТДПУ. Серія: географія», яке зразу ж завоював всеукраїнську популярність як серед молодих науковців, так і серед знаних географів України. У 2000 р. створено кафедру геоекології та методики викладання екологічних дисциплін, яку очолив за сумісництвом декан факультету, доц. Царик Л.П. Таким чином, початок нового тисячоліття можна вважати офіційним періодом завершення структурної розбудови географічного факультету, оскільки функціонувало чотири кафедри, геостаціонар, дві науково-дослідні лабораторії, навчальна лабораторія, акредитовані дві спеціальності факультету – «Географія» і «Екологія», два спеціалізовані фахові видання з географії та історії української географії. За десять років діяльності 10 працівників факультету захистили кандидатські (Б.Я. Федунік, М.В. Потокій, Я.О. Мариняк, М.Р. Питуляк, О.П. Садовник, Н.П. Стецько, І.Ю. Чеболда, А.Б. Кошіль, А.В. Кузишин, М.О. Алексієвець),

одну докторську дисертацію (О.В. Заставецька), четверо доцентів (І.Г. Процик, Й.М. Свинко, І.М. Пушкар, Д.І. Ковалишин) та доктор географічних наук (О.В. Заставецька) отримали звання професорів, двоє (Й.М. Свинко, Л.П. Царик) обрані членами-кореспондентами Української екологічної Академії наук [12].

Впродовж цього часу було організовано та проведено низку міжнародних та всеукраїнських форумів та конференцій. Найважливішими з яких були:

– Регіональна науково-практична конференція «Природа, населення і господарство Тернопільської області» (березень 1993 р.);

– Регіональна науково-практична конференція «Екологічна ситуація у Тернопільській області: проблеми та перспектива» (травень 1994 р., спільно з Управлінням охорони навколишнього середовища у Тернопільській області);

– Всеукраїнська наукова конференція «Історія української географії та картографії», присвячена 95-річчю від дня народження В. Кубійовича (грудень 1995 р.);

– Національна наукова конференція присвячена 150-річчю видатного українського вченого-природодослідника Івана Верхратського (квітень 1996 р.);

– Всеукраїнський науково-практичний семінар з питань змісту та методичного забезпечення викладання географічних українознавчих дисциплін у вищій школі (грудень 1997 р.);

– Перший міжнародний семінар з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства (жовтень 1999 р.);

– Перша міжнародна конференція «Еколого-географічні дослідження в сучасній географічній науці» (жовтень 1999 р., спільно з Ойцовським національним парком (Польща) і Держуправлінням з екобезпеки у Тернопільській області);

– Друга всеукраїнська наукова конференція «Історія української географії та картографії: проблеми і перспективи» (листопад 2000 р.);

– Всеукраїнська студентсько-аспірантська наукова конференція «Сучасний стан та перспектив розвитку досліджень з географічних дисциплін та картографії в Україні» (грудень 2000 р.).

Період 2000-2006 рр. можна вважати етапом змістовних перебудов і трансформацій навчальних планів, ліцензування нових спеціальностей, продуктивної підготовки кадрів вищої кваліфікації. Зокрема, за цей період викладачами і аспірантами кафедр захищено одну докторську (М.Я. Сивим) та ще 8 кандидатських робіт (Л.Р. Грицак, І.М. Барною, Б.В. Заблоцьким, Т.Б. Заставецьким, Н.Б. Тарановою, Н.І. Флінтою, П.Л. Цариком, Л.В. Янковською).

У 2003 р. ліцензовано та розпочато набір на третю спеціальність географічного факультету – «Туризм». Профільною у підготовці фахівців цього напрямку підготовки стає кафедра географії України, яка набуває нової назви «географії України і туризму».

2004 р. було розроблено нові навчальні плани однопрофільної спеціальності «Географія». У 2005 році у черговий раз акредитовано за четвертим рівнем спеціальності «Географія» та «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

З ініціативи кафедр та факультету продовжувались організовуватись заходи конференційного характеру:

– Всеукраїнська конференція «Українське географічне краєзнавство: наукові засади, історія, постаті» (листопад 2001 р., разом із Академією педагогічних наук України, Житомирським науково-краєзнавчим товариством дослідників Волині, Асоціацією вчителів географії України, газетою «Краєзнавство. Географія. Туризм»);

– Всеукраїнську конференцію «Географічна наука і освіта в Україні: погляд у XXI століття» (жовтень 2002 р., разом з Інститутом географії НАН України, Фондом Олександра Смакули);

– Другий Всеукраїнський семінар з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства (грудень 2002 р., разом із Географічною комісією НТШ);

– Другу Міжнародну конференцію «Екологічна географія: історія, теорія, методи, практика» (травень 2004 р., разом з Ойцовським національним парком, Польща);

– Всеукраїнську конференцію «Регіональні суспільно-географічні дослідження: стан, проблеми, перспективи», присвячену 20-річчю кафедри економічної і соціальної географії ТНПУ ім. В. Гнатюка (жовтень 2005 р., разом з Інститутом географії НАН України);

– Регіональну науково-практичну конференцію, присвячену 90-літньому ювілею академіка Максима Паламарчука (листопад 2006 р.) [10, 14].

У 2006 році деканом факультету обрано к. геог. н., доц. Садовника О.П., заступником декана – к. геог. н. Заблоцького Б.В., який у 2007 році став деканом географічного факультету. У цьому ж році заступником декана обрано к. геог. н. Дем'янчука П.М.

Упродовж 2007-2014 рр. проводилася значна робота із вдосконалення форм та змісту підготовки студентів. Відповідно до вимог кредитно-трансферної системи навчання та нових державних стандартів вищої освіти модернізовано навчальні плани усіх спеціальностей та освітньо-кваліфікаційних рівнів. На основі розроблених викладачами спецкурсів і спецсемінарів збільшено

варіативну складову підготовки студентів. З метою розширення кваліфікацій випускників, за умови запровадження однопрофільного навчання, для спеціалістів-географів введені додаткові спеціалізації: «природознавство», «основи екології», «основи біології», «краєзнавчо-туристична робота в школі». За рахунок зменшення аудиторного навантаження розширено години самостійної роботи студентів, посилено індивідуальну роботу викладачів із студентами, розширено обсяги практичної підготовки. Виробничі і маршрутні практики проводилися в різних регіонах України (Карпати, Закарпаття, Придністров'я, Полісся, Придніпров'я, узбережжя Азовського та Чорного морів, Гірський Крим). Організуються навчальні екскурсії територією України та Європи.

У цей період на факультеті активно розвивалася спеціальність «Туризм». У 2009 р. проведено акредитацію магістра туризму. У 2013 р. розпочато набір бакалаврів туризму на заочну форму навчання, а в 2014 р. започатковано додатковий набір на бакалавратуру молодших спеціалістів, у 2013 р. на факультеті розпочато заочну підготовку спеціалістів туризму [5, 9].

Завдяки активному набору абітурієнтів на всі три спеціальності чисельність студентів факультету стрімко збільшилася. Свого максимуму вона досягла у 2009 році (934 особи, у тому числі 737 денної та 197 заочної форми навчання). Таким чином, частка студентів географічного факультету в структурі університету склала 13 %, а за їх кількістю факультет посів друге місце в Тернопільському національному педагогічному університеті.

Зростає і чисельність викладачів. У 2009 році їх кількість досягає максимуму (42 особи). При цьому, зростання викладацького колективу відбувається за рахунок власних вихованців. Упродовж 2007-2014 рр. молодими викладачами факультету захищено 12 кандидатських дисертацій (Л.Б. Альтгайм, О.В. Волік, Б.Б. Гавришок, С.В. Гулик, П.М. Дем'янчук, К.Д. Дударчук, Л.Б. Заставецька, Н.О. Лісова, С.Р. Новицька, І.В. Поплавська, Б.Т. Пушкар, О.І. Пушкар). Частка викладачів факультету із науковим ступенем перевищила 80 %.

Завдяки значному зростанню чисельності студентів збільшено кількість навчальних приміщень факультету (обладнано два комп'ютерних класи, чотири лекційні аудиторії, три спеціалізовані кабінети та три наукові лабораторії (моделювання еколого-географічних систем, географо-краєзнавчих досліджень, інноваційних технологій в географії), для проведення навчально-польових практик активно використовується географічний стаціонар, в навчальному процесі використовуються колекційні фонди геологічного музею.

Для повноцінної реалізації виховної функції викладачами географічного створено фахові клуби: екологічний, спелеологічний, спортивного туризму,

краєзнавчий, КВК, інформаційно-публіцистичний. Під керівництвом кураторів академічних груп студенти факультету брали активну участь у житті університету та заходах, що проводилися на географічному факультеті: посвята першого курсу, свято екватора, святкування дня Географічного факультету.

Активна навчально-виховна діяльність колективу факультету сприяла високим показникам навчальних досягнень, наукових та творчих здобутків. Упродовж всієї новітньої історії факультету студенти факультету неодноразово ставали призерами другого етапу Всеукраїнських конкурсів наукових робіт з географії (Гавришок Б., Кравчук Г., Задворний С.), екології (Гінзула М. – тричі), економіки природокористування і охорони навколишнього середовища (Миць Б., Боднар А.), а також призерами другого етапу Всеукраїнських олімпіад з географії (Щавінський В., Кавецький І., Мандзюк П., Касіяник І., Заставецька Л., Поселюжна Л. – двічі, Шеремета О, Бондар Л., Марціяш К., Глинський О., Фурда Н., Павлюк О., Жайворонко Н.), екології (Бронецький Р.), економіки природокористування (Гінзула М.) і туризму (Усова О.) [13].

2013 р. відзначився структурними змінами на факультеті. У зв'язку із необхідністю виконання розширених функцій випускової кафедри відбулось об'єднання кафедр фізичної географії та економічної і соціальної географії у єдину кафедру географії та методики її навчання. Завідувачем кафедри обрано д. геог. н., проф. Сивого М.Я.

До цього часу факультет утвердився як центр історико-географічних, краєзнавчих та еколого-географічних досліджень. І далі активно проводились конференційні заходи:

– Третя Міжнародна конференція «Історія української географії та картографії», присвячену 130-літньому ювілею академіка Степана Рудницького (грудень 2007 р., разом з УГТ і НТШ);

– Міжнародна науково-практична конференція «Дністровський каньйон – унікальна територія туризму» (травень 2009 р.);

– Третя Міжнародна наукова конференція «Стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива» (травень 2010 р., спільно з Ойцовським національним парком (Польща));

– Четверта Міжнародна наукова конференція «Історія української географії і картографії», присвячену 110-річчю від дня народження Володимира Кубійовича (листопад 2010 р.);

– Регіональна науково-практична студентська конференція «Туристичними стежками рідного краю» (22 вересня 2011 р.);

– Всеукраїнська науково-практична конференція-семінар «Туристичні ресурси як чинник розвитку території» (Тернопіль – Заліщики, 9-10 грудня 2011 р.);

- Міжнародна науково-практична конференція «Замковий туризм у Тернопільській області: проблеми та перспективи» (травень 2012 р.);
- Друга Міжнародна науково-практична конференція «Подільські читання (географія, екологія, біологія, охорона природи)» (травень 2013 р.);
- Регіональна науково-практична конференція «Екологічна освіта і наука у Тернопільському університеті: стан, проблеми, перспективи» (квітень 2014 р.) [12];

З середини другого десятиріччя ХХІ ст. факультет зіткнувся з низкою нових викликів, які торкнулися всіх закладів вищої освіти України, а також певних змін в складі професорсько-викладацького складу. Суттєве скорочення контингенту студентів відобразилося на всіх факультетах Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка та було викликано як демографічними проблемами (скорочення числа осіб відповідного віку, які могли б вступати до навчальних закладів), так і економічними факторами (затяжна економічна криза, невпевненість в майбутньому та низька капіталізація доходів населення стали перепоною для популяризації небюджетної форми навчання; водночас державна підтримка освітньої діяльності суттєво зменшилась, до чого населення території, з якої формується контингент студентів факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка, було фінансово та й морально неготовим).

Також факультет втратив кілька своїх провідних фахівців, які раптово залишили факультетські аудиторії (проф. Пушкар І.М., проф. Заставецька О.В., викл. Дітчук І.Л., доц. Садовник О.П.), але зуміли знайти своє продовження в своїх учнях та послідовниках.

Але тим не менше в цей час факультет продовжує позиціонувати себе як центр географічної, екологічної, туризмологічної освіти, здійснюючи розмаїту та багатовекторну діяльність. З 2014 р. деканом факультету обрано доц., к. геог. н. А.В. Кузишина (заступники декана – 2014-2018 рр. – доц., к. геог. н. Флінта Н.І., з 2018 р. – к. геог. н. Задворний С.І.).

Кожна з діючих кафедр утвердилась в статусі випускової, що вимагало чинне законодавство про вищу освіту.

На сучасному етапі коло наукових інтересів працівників кафедри географії та методики її навчання обґрунтовано нагальними потребами господарства України та особистими науковими інтересами, що мають практичне застосування: мінерально-ресурсний потенціал Поділля та України, проблеми його ефективного використання та екологічні проблеми гірничопромислових територій; ерозійні процеси і проблеми відновлення еродованих ґрунтів Подільського регіону; бальнеологічні ресурси Поділля; земельно-ресурсний потенціал Поділля; Західно-Подільське горбогір'я як географічного екотону;

созологічна оцінка рідкісних та зникаючих видів флори; лучно-степові ландшафти Західного Поділля; історичні аспекти природокористування в Подільських Товтрах; персоналії відомих вчених-геологів та географів Західної України; спорово-пилкові комплекси антропогенних відкладів для реконструкції природного середовища аквальних геосистем; якість життя населення; проблеми рекреаційного та господарського природокористування, природні і антропогенні ландшафти Поділля; системи міських поселень регіону і зміни їх функцій в умовах трансформації суспільних відносин; еколого-картографічне картографування сільського господарства; ризики та оптимізація сільськогосподарського землекористування; екологічні проблеми функціонування АПК; геотопонімічні та мікротопонімічні дослідження, синоптична метеорологія, методика підготовки вчителів географії засобами інтерактивних технологій, використання новітніх технологій у формуванні географічних знань, умінь і навичок у школярів та ін.

Колективом кафедри підготовлено 13 монографічних досліджень, серед яких: «Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз» (2005), «Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон» (2011), «Система розселення і геопросторові аспекти вдосконалення адміністративно-територіального устрою України» (2014), «Особливості природокористування в Подільських Товтрах» (2015), 2-х томна праця «Географія Тернопільської області» (2017) та інші.

Сучасні наукові інтереси працівників кафедри географії України і туризму пов'язані з проблемами теоретичних й методологічних засад формування і функціонування рекреаційно-туристичних дестинацій, релігійного, сільського зеленого та геотуризму, рекреаційно-туристичної діяльності на території об'єктів природо-заповідного фонду, бальнеологічних курортів і гірських туристичних центрів, їх картографічного забезпечення; теоретичних і методичних проблем географії туризму, статистичних методів у туризмі, географічного краєзнавства, водно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля, тематичного картографування, етнічної географії та історії географії; з'ясування геопросторових рис соціальної та політичної сфери України, проблем регіональної (економічної) географії України, сфери послуг та добробуту населення, історії вітчизняного туризму, формування туристичної інфраструктури, особливостей міжнародного туризм; проблем вивченні готельного господарства Тернопільської області та України, маркетингової діяльності туристичних фірм, вивченні туристичної інфраструктури, формування іміджу та використання ПР-технологій в туризмі та ін.; географічних проблем формування регіональних екомереж, теоретичних та прикладних аспектів розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, формування

територіальних рекреаційних систем тощо; теоретичних і методологічних особливостей туристичного краєзнавства, розвитку рекреалогії та її прикладного значення для туристичної діяльності, ролі страхування у туризмі, актуальних питань методології теорії і практики організації екскурсійних послуг, теоретичних засад та стратегій розвитку менеджменту туризму та туроперейтингу, соціологічних та педагогічних аспектів туристичної діяльності, проблем підготовки кваліфікованих фахівців для туристичної сфери; проблем української геоурбаністики, інформаційні технології в географії та туризмі; маркетингових процесів в Україні на сучасному етапі, організації ресторанного господарства, правового регулювання туристичної діяльності, особливостей функціонування туристичної інфраструктури; територіальної структура туристсько-рекреаційного господарства регіону; географії транспорту та комунікацій, картографічного моделювання, перспективних видів і напрямків туризму; геопросторової організації культурно-мистецької сфери регіону [16].

Викладачами кафедри опубліковано 15 монографій, наукова проблематика яких торкалася територіальної організації обласного регіону, рекреаційного природокористування РЛП «Загребелля», історико-культурних рекреаційних ресурсів, компаративного аналізу готельного господарства України та Польщі, туристичних дестинацій, туроперейтингу, формування регіональної екомережі, функціонування Сатанівського рекреаційного комплексу, сталого розвитку туризму на прикладі України та Польщі та інші.

Коло наукових інтересів працівників кафедри геоекології та методики навчання екологічних дисциплін відштовхується від науково-дослідної теми «Концептуальні і прикладні засади геоекологічної оцінки впливу на довкілля, природоохоронного менеджменту та екологічної безпеки геосистем у Подільському регіоні». Викладачами кафедри опубліковано ряд монографій: «Проблеми екології рідного краю» (1993), «Голицький ботаніко-ентомологічний заказник» (1997), «Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу» (2001), «Еколого-географічний аналіз та оцінювання території: теорія та практика» (2005), «Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем (концептуальні підходи, практична реалізація)» (2009), «Природні умови і ресурси Тернопільщини» (2011), «Регіональний ландшафтний парк «Загребелля» у системі рекреаційного і заповідного природокористування» (2013), «Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування» (2016), «Еколого-географічне районування Тернопільської області» (2016), «Потенціал стійкості ландшафтів Тернопільської області до антропогенних навантажень» (2017), «Національний природний парк «Кременецькі гори» сучасний стан та перспективи збереження,

відтворення, використання природних комплексів та історико-культурних традицій» (2017). Трансформація геоекологічних процесів басейну річки Джурин: монографія (2018), Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія (2019) [9].

Важливим елементом розвитку факультету останнього десятиріччя є участь викладачів факультету у підготовці шкільних і вузівських підручників, підготовці і захисті кандидатських дисертацій та суттєва активізація міжнародних зв'язків, що забезпечило можливість доступу до передових європейських освітніх та наукових ідей.

Піонерною в напрямку міжнародних зав'язків варто вважати співпрацю з Ойцовським національним парком (Польща), започатковану проф. Цариком Л.П. в перше десятиліття XXI ст. На сучасному етапі активна діяльність доц. А.В. Кузишина стала основною співпраці з Академічним товариством ім. Міхала Балудянського (Словаччина), Економічним університетом в Катовіцах (Польща). Завдяки цим діям майже половина науково-педагогічних працівників факультету пройшли закордонне стажування на базі словацьких закладів вищої освіти, а також започаткували низку дієвих проектів та спільних публікацій в науковій царині. Стараннями викладачів кафедри географії України і туризму викл. Рудакевича І.Р. та доц. Заставецького Т.Б. було здійснено грантові студентські поїздки за підтримки компанії DAAD до Німеччини. Доц. Чеболда І.Ю., викл. Каплун І.Г., доц. Кузишин А.В. були учасниками міжнародного німецько-українського грантового проекту «Громадська ініціатива заради здорового довкілля в західній Україні». Керівництво університету забезпечує участь в програмах міжнародно студентської мобільності на базі Гуманітарно-Природничого університету імені Яна Длугоша в Ченстохово та закладів гостинності в Туричинні. Також ведеться активна публікаційна активність в закордонних та вітчизняних виданнях, які індексуються в провідних наукометричних базах (Web of Science, Scopus, Index Copernicus тощо).

Творчі групи викладачів факультету долучились до участі у всеукраїнських конкурсах програм для підготовки шкільних і вузівських підручників з грифом МОН України. Так, професори Свинко Й.М. і Сивий М.Я. підготували навчальний підручник з геології з елементами палеонтології, який вперше був опублікований у 1995 році, підручник з геології (2003), лабораторний практикум із геології з основами палеонтології (1997, 2006); проф. Заставецька О.В., викладачі Дітчук І.Л., Бойко В.М. підготували підручники з фізичної географії України (2011); проф. Царик Л.П., доц. Царик П.Л., к. геогр. н. Вітенко І.М. підготували підручники з екології для учнів 11 класів профільного і академічного рівнів (2010, 2011).

Важливим критерієм формування наукових шкіл географічного факультету є функціонування аспірантури, підготовка і захист кандидатських дисертацій під науковим керівництвом професорів факультету. Матеріали результативності аспірантури наведені у табл. 1.

Продовжувалась робота факультетської громади як конференційного центру. Поряд з традиційними тематиками з'являються нові, розширюється і коло партнерських закладів вищої освіти та громадських організацій, які підтримують наукові комунікації такого ґатунку. Від 2015 р. відбулась низка наступних знакових наукових форумів:

Таблиця 1

Результативність аспірантури та участь науково-педагогічних працівників географічного факультету у спеціалізованих вчених радах

№ з/п	Кількість захищених кандидатських дисертацій	Науковий керівник	Членство у спеціалізованих вчених радах
1	17	проф. Заставецька О.В.	ЛНУ, ЧНУ
2	10	проф. Царик Л.П.	ЛНУ, КНУ, ТНПУ, Сх.-СНУ
3	8	проф. Пушкар І.М.	
4	3	проф. Свинко Й.М.	
5	2	проф. Сивий М.Я.	
6	1	проф. Ковалишин Д.І.	
7	1	доц. Мариняк Я.О.	
8	1	доц. Заставецький Б.І.	ЛНУ
9		проф. Заставецька Л.Б.	ЛНУ
10	-	-	доц. Кузишин А.В., ЧНУ
11	-	-	доц. Питуляк М.В., ЧНУ

– Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка «Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика» (травень 2015 р.);

– Третя міжнародна науково-практична конференція «Подільські читання: унікальні об'єкти природи і суспільної сфери Поділля; регіональні особливості інтеграції економічних і соціальних напрямків їх розвитку як умова ефективного збереження» (листопад 2016 р.);

– Перша Всеукраїнська заочна науково-практична конференція молодих вчених «Туризм сучасності: проблеми та перспективи» (травень 2017 р.);

– Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасний стан проблеми та перспективи географічної науки в Україні» (квітень 2018 р.);

– Четверта міжнародна науково-практична конференція «Подільські читання. Епоха природничих досліджень Поділля: історія, теорія, практика» (жовтень 2018 р.);

– Міжнародна науково-практична конференція «Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, екологічної, туризмологічної науки» (травень 2019 р.).

– Першу міжнародна науково-практична конференція «Туризм, географія, краєзнавство: актуальні проблеми теорії і практики» (травень 2019 р.).

Наступного 2021 р., вперше в своїй історії факультет прийматиме Всеукраїнський з'їзд Українського географічного товариства (планувалося його проведення в жовтня 2020 р., але перепорою стала світова інфекційна пандемія).

Із впровадженням положень Закону про вищу освіту щодо обов'язкового рейтингування науково-педагогічних працівників, викладачі факультету забезпечили своєю працею лідируючі позиції в межах університету і географічному факультету, які регулярно входили за весь період рейтингування (2015-2019 рр.) в трійку лідерів (в розрізі 10 факультетів, які діють в університеті) або кращу п'ятнадцятку кафедр (в загальному рейтингу 39-ти таких підрозділів в університеті).

Ще одним підтвердженням формування географічного факультету як науково-освітнього підрозділу можна вважати активізацію наукової періодики як сучасного апробаційного майданчику наукових вишукувань працівників та студентів факультету. З 1999 р. на базі факультету виходить фахове видання «Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія» (Головний редактор – Царик Л.П., відповідальний секретар – Царик П.Л.); в 2020 р. це фахове видання було проатестоване з попаданням в презентативну категорію «Б». В 2000 р. було започатковано всеукраїнське видання «Історія української географії» (Головний редактор – Заставецька Л.Б., відповідальний секретар – Заставецький Т.Б.). З 2018 р. для представлення наукового доробку магістрантів факультету видається щорічник «Магістерські студії географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка» (Головний редактор – Кузишин А.В., відповідальний секретар – Задворний С.І.). З метою популяризації краєзнавчих досліджень в 2017 р. започатковано видання «Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства» (Головний редактор – Царик Л.П., відповідальний секретар – Царик П.Л.) В 2016 р. факультет виступив ініціатором проведення міжфакультетських навчально-методичних семінарів щодо ролі та

вдосконалення практичної підготовки, за результатами яких регулярно виходять щорічні збірники (Відповідальний редактор – Кузишин А.В.).

Географічний факультет є базовим для функціонування загальноуніверситетських наукових центрів – Центру євроінтеграційних студій і комунікацій (керівник – доц. Кузишин А.В.) на Центру екологічних інновацій (керівник – проф. Царик Л.П.).

Факультет регулярно підтверджує право на здійснення ліцензійної підготовки фахівців. Наприкінці 2014 р. двома кафедрами факультету успішно пройдено чергову акредитацію спеціальностей «Географія» і «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» та отримано відповідні сертифікати для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». Впродовж 2015-2019 рр. було пройдено кілька акредитацій щодо підготовки фахівців за спеціальностями «Середня освіта (Географія)», «Екологія», «Туризм». Відкрито нові спеціальності «Географія» та «Науки про Землю». Факультет першим в Україні серед закладів вищої освіти отримав право на здійснення освітньої діяльності щодо підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери, а також підвищення кваліфікації вчителів та викладачів географії.

Кваліфікований викладацький колектив у складі 4-х докторів наук, професорів, 33 кандидатів наук, доцентів (загалом 100% НПП факультету є захищеними та мають відповідний ступінь кандидата/доктора наук) готується до реалізації новітніх завдань в галузі географічної, екологічної та туризмознавчої освіти і науки.

Висновки та заключні думки. Десь у цих тезах, які викладені вище або за цими тезами, є відповіді на низку ключових запитань щодо місця географічного факультету ТНПУ в даному закладі вищої освіти, а також в системі сучасної географічної науки України. В перспективі будуть підготовлені публікації більш вузького спрямування, що стосуватимуться окремих підрозділів та науково-педагогічних працівників факультету. В них буде розкрито нові тематичні напрямки досліджуваного питань. Які актуальні наукові напрямки є важливими для факультету? Як факультет мотивує нових співробітників та продукує ідей? І яка роль закладу, спільноти географів та національної системи освіти у підтримці тих змін і інновацій, що властиві для сьогодення? Наразі ми не маємо остаточних відповідей на ці питання, але вважаємо, що найближча перспектива сформує свої нові вектори дослідження. Тому пропонуємо порівняти цю публікацію з функціональними рисами та історією своїх підрозділів, що є корисними для розгортання наукової дискусії.

Всі згадані здобутки можуть послужити ґрунтовною основою для подальшого розвитку та утворення географічного факультету

Тернопільського національного педагогічного університету як регіонального центру науки та освіти.

Список використаних джерел

1. Заставецька О.В., Кузишин А.В., Мариняк Я.О. Кафедра географії України Тернопільського державного педагогічного університету // Матеріали Другого всеукраїнського семінару з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства. – Тернопіль, 2002. – Част. 2. – С. 17 – 27.

2. Заставецька О.В., Кузишин А.В., Мариняк Я.О. Кафедра географії України Тернопільського державного педагогічного університету: від витоків до становлення // Історія української географії – Тернопіль: Підручник і посібники, 2002. - Вип. 6. - С. 18 – 24.

3. Заставецька О.В., Кузишин А.В., Мариняк Я.О. Історичні віхи кафедри географії України та туризму Тернопільського національного педагогічного університету // Історія української географії та картографії. Частина I. Збірник матеріалів Четвертої міжнародної наукової конференції, посвяченої 110-літньому ювілею проф. Володимира Кубійовича, Тернопіль, 18-19 листопада 2010 р. – Тернопіль, 2010. – С. 34-38.

4. Заставецька О.В., Мариняк Я.О., Кузишин А.В. Діяльність Ярослава Жупанського для розвитку географічної науки та освіти в Тернопільській області // Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9-11 жовтня 2014 р.). – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2014. – С. 19-21.

5. Кузишин А.В., Мариняк Я.О. Кафедра географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету: історія, сьогодення та майбуття // – Тернопіль: Вектор, 2013. – 44 с.

6. Кузишин А.В., Царик Л.П. Рух крізь час: нариси історії Географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. – № 1 (48). – С. 4-16.

7. Сивий М.Я. Кафедра географії та методики її навчання: історія становлення, сьогодення, персоналії. Довідник. – Тернопіль: Тайп, 2016. – 74 с.

8. Царик Л.П. Десятилітня діяльність кафедри геоєкології Тернопільського національного педагогічного університету: здобутки, проблеми, перспектива // Матеріали III Міжнародної наукової конференції «Стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива». Тернопіль, 28-29 травня 2010 р. – Тернопіль: Наук.-видавн. відділ ТНПУ, 2010, С.172-175.

9. Царик Л.П. Етапи становлення і розвитку екологічної географії та роль Тернопільського наукового центру у розбудові еколого-географічних досліджень / Історія української географії і картографії // Збірник матеріалів 4-ї Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-літньому ювілею професора Володимира Кубійовича Тернопіль, 18-19 листопада 2010р. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – С. 76-80.

10. Царик Л.П. Науково-освітня роль кафедри геоєкології ТНПУ у реалізації природоохоронних концепцій початку XXI ст.. в Україні / Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2015, №2 – С. 4-9.

11. Царик Л.П. Роль кафедри геоєкології ТНПУ у реалізації стратегічних завдань розвитку екологічної освіти і науки / Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної та екологічної науки: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. присвяченої 25-

річчю відкриття спеціальності «Екологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (7-8 травня 2019 р.) // наук. ред. Л.П. Царик, М.Я. Сивий, А.В. Кузишин, Я.О. Мариняк. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. – с. 5-10.

12. Царик Л.П., Кузишин А.В. Напрямки наукових досліджень викладачів географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету (до 25-річчя створення факультету): історико-наукометричний аналіз // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль, 2015. – № 1 (38). – С. 261-265.

13. Царик Л.П., Садовник О.П., Заблоцький Б.В., Кузишин А.В. Географічний факультет Тернопільського національного педагогічного університету: історичне минуле, сьогодення і перспектива // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (21-23 травня 2015 р.). – Тернопіль: СМП «Тайп», 2015. – С. 7-11

14. Царик Л.П., Свинко Й.М., Заставецька О.В., Пушкар І.М. Основні напрямки підготовки географів в Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка // Наукові записки ТДПУ. Серія: Географія. – Тернопіль, 2002. – №2. – С. 268-271

15. Царик Л.П., Царик Т.С. Поглиблення еколого-краєзнавчих знань студентів у процесі польових досліджень / Розвиток педагогічної освіти і науки в західних областях України. – Тернопіль, 1990. – С. 243-245.

16. Офіційна сторінка Географічного факультету на сайті ТНПУ ім. В. Гнатюка: <http://tnpu.edu.ua/faculty/geo/index.php>

17. Офіційна сторінка Географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка: <http://geo-tnpu.org.ua/>

РОЛЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО- ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Любомир Царик, Петро Царик

tsarykl55@gmail.com; pitertsaryk@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Abstract: A retrospective analysis of the formation and development of ecological geography in the context of global environmental trends, international programs, conference decisions, created coordination bodies for environmental protection in the second half of the twentieth century. Ecological and geographical projects were analyzed, scientific conferences were held, textbooks, scientific monographs were prepared, dissertations were defended within the framework of the Ternopil Scientific Center on the development of theoretical-methodological and applied principles of science.

Key words: ecological geography, object-subject essence, Ternopil scientific center, scientific products.